

MOŽNOSTI SLOVENJENJA POJMA "NETWORK"¹ - TEMELJNEGA POJMA ANALIZE POLITIK

Povzetek. *Autor se problema slovenjenja temeljnega pojma analize politike - "network", ne loteva le na ravni prevoda in arbitrarne izbire med jezikovnimi možnostmi, ki jih ponuja slovenski jezik. Beseda "network" se je uveljavila v anglosaksonske govoreči znanstveno-raziskovalni skupnosti za označitev umesnega prostora med političnim sistemom in svetom življenja, ki ga vzpostavljajo številni akterji s svojo interkomunikacijsko dejavnostjo. Za poimenovanje istega prostora ponuja slovenski jezik različne možnosti, ki jih autor na argumentiran način selekcionira glede na njihove asociacijske navezave, meneč, da vsebujejo že pomembno interpretativno moč. V izogib tehnicističnemu razumevanju politoloških predmetov proučevanja, predlaga, da bi slovenski analitiki politik poimenovali prostor med političnim sistemom in svetom življenja z besedo mrežje (oz. v množ. mrežja) in ne z omrežjem ali mrežo kot se je ta predmet proučevanja označeval do sedaj.*

Ključni pojmi: slovenjenje/prevajanje "network", "net", "Netz"; mrežje (in ne mreža ali omrežje) - slovenska oznaka za temeljni pojem analize politik.

V slovenskem politološkem raziskovanju je v zadnjih nekaj letih dobila svoje mesto tudi tako imenovana analiza politik, ki je sicer v politološki znanstveni skupnosti razvitih industrijskih držav doživela vzpon predvsem v osemdesetih letih v času razcveta neokonservativizma. Čeprav ima ta vrsta analize že desetletno tradicijo, pa se politološka znanstvena skupnost še ni enotna glede nekaterih pomembnih konceptualnih problemov, temeljnih pojmov, tipologije akterjev itd².

Raziskovalci, ki v nekem časovnem zamiku začnejo raziskovati sicer v drugih državah že uveljavljen predmet raziskovanja, se najprej srečajo s povsem druge vrste problemom. Gre za problem "prevajanja". Slovenski raziskovalci politik so se znašli v položaju, ko je bilo treba sloveniti temeljne pojme analize politik. Problem slovenjenja teh pojmov pa ni, kot se morda na prvi pogled zdi, le vprašanje

* Dr. Andrej Lukšič, direktor inštituta za ekologijo.

¹ Članek je napisan na osnovi raziskave, ki obsega 18 strani in ki jo je avtor opravil v okviru projekta "Oblikovanje policy mrež in lobiranje v Sloveniji".

² O tem glej več v *European Journal of Political Research*, št. 1-2, 1992.

prevoda in arbitrarne odločitve za eno od možnosti, ki jih ponuja slovenski jezik za tujejezično besedo, zapisane v slovarjih, pač pa je tudi vprašanje asociacijskih navezav, ki na nek način vplivajo na razumevanje tistega, kar želimo poimenovati.

V tem članku želim pokazati na možnosti slovenjenja pojma, ki ga v anglosaksonski znanstveni politološki skupnosti označujejo z "network", v nemški pa z "Netz" ali "Netzwerk", in navesti nekaj tehtnih razlogov za to, da se ta pojem sloveni z besedo "mrežje".

1. Ali v slovenski družbi obstaja tisto, kar se v razvitih industrijskih družbah označuje z besedo "network" oz. "Netz/Netzwerk"?

Ker ne gre le za prevod tuje besede v nekem strokovnem tekstu, pač pa za pojem, ki v misel ujame tisto, kar želimo z njim misliti tudi v slovenskih razmerah, je najbrž smiselno najprej postaviti vprašanje, ali v slovenski družbi sploh obstaja tisto, kar naj bi poimenovali s "prevodom" besede "network", in če obstaja, ali se v čem razlikuje od tistega, ki ga poznajo v drugih industrijsko razvitih državah zahoda? Analitiki politik predpostavljamo in se obnašamo, kot da tisto, kar naj bi poimenovali s "prevodom" besede "network" obstaja v slovenskem družbenem prostoru, da je do neke mere še zelo neidentificirano in ga še ne zmoremo natančno opisati in da imamo v tem smislu opravka z nedorazvitim predmetom proučevanja. Pri njegovem nadaljnjem opisovanju in identificiranju pa so nam lahko v veliko pomoč prav koncepti, ki so jih razvili raziskovalci v razvitih industrijskih družbah in jih poimenovali z besedo "network".

2. Kaj vse poimenuje beseda "network" oz. "net" in kakšne pomene najdemo v Websterjevem slovarju³?

Z besedo "network"⁴ v anglosaksonskem jezikovnem področju označujejo izdelek ali strukturo iz vrvi ali žice, ki se po določenih intervalih križa in je na križnih mestih ali zavozlana ali učvrščena. Ta pomen soupada s pomenom "net"⁵, ko gre za izdelek, ki je na določenih mestih spleten, zavozlan ali ovit in služi ali

³ Merriam-webster's collegiate Dictionary, Springfield, Massachusetts, USA, 1993

⁴ Na strani 780 beseda "network" opredeljena z naslednjimi pomeni:

network n. - (1560)

1. a fabric or structure of cords or wires that cross at regular intervals and are knotted or secured at the crossings

2. a system of lines or channels resembling a network

3a. an interconnected or interrelated chain, group, or system (a - of hotels)

3b. a system of computers, terminals, and databases connected by communications lines

4a. a group of radio or television company that produces programs for broadcast over such a network

⁵ Za primerjavo pogledimo še besedo "net", ki je pomensko zelo blizu:

net n. -

1a. an open-meshed fabric twisted, knotted, or woven together at regular intervals

1b. something made of net: as

1a. a device for catching fish, birds, or insects;

2a. a fabric barricade which divides a court in half (as in tennis or volleyball) and over which a ball or shuttlecock must be hit to be in play; in various games (as soccer or hockey)

2. an entrapping device or situation (caught in the - of suspicious circumstances)

3. something resembling a net in reticulation (as of lines, fibres, or figures)

4a. a group of communications station operating under unified control

4b. network, nettles adj. (les), netlike adj. (-lik), netty adj. ('ne-te).

kot priprava za lovljenje rib, ptic in mrčesa ali je izdelek, ki kot barikada loči dve polovici igrišča (tenis, odbojka) in preko katere se mora v toku igre odbijati žogo ali perjenico (badminton), ali pa je izdelek, ki zapira strani in zadnji del gola pri različnih igrah (hokey ali nogomet). V prenesenem pomenu ima "net" tudi pomen, ki ga "network" nima, in sicer, da gre za načrt ali položaj, v katerega se nekdo ali nekoga ujame (ujeti v "net" sumljivih okoliščin). "Net" pomeni tudi nekaj, kar je podobno "net-u" in ki prav tako tvori obliko "net-a" in sicer s črtami (tiri, proge, linije), vrstami, vzorci ali simboli. Ta pomen pa ima delno tudi "network". "Network" prav tako pomeni sistem tirov, prog, linij ali kanalov, ki je podoben "networku", torej prvotnemu pomenu. S tem beseda "network" dobi nov prenesen pomen in označuje klasične komunikacijske sisteme, za katere je že značilna fizična prisotnost "niti". Pri naslednjem pomenu, ki označuje medsebojno povezavo ali medsebojno zvezo neke vrste (verige), skupine ali sistema (npr. hotelov), pa fizična podoba vrvi ali žice, torej "niti" networka" izginejo. Ta nevidnost "networka" se ohrani tudi pri njegovih naslednjih opredelitvah, tj. ko je govor o sistemu računalnikov, terminalov in podatkovnih baz, povezanih v komunikacijske linije in ko je govor o skupini radijskih in televizijskih kompanij, ki proizvajajo programe za oddajanje prek "networka". V tem pomenu se poudarek "networka" iz "niti" prenese na križišča, kjer se niti križajo, torej na vozlišča (aparature) oz. na akterje. "Net" ima prav tako kot "network" pomen skupine komunikacijskih postaj, ki so tokrat opredeljene glede na njihov enotni nadzor. Poleg besede "network" in besede "net" pa v angleščini obstaja tudi beseda "meshwork", ki jo v slovenščino prevajamo prav tako z besedo mreža oz. omrežje.

V tem pomenskem mnoštvu besede "net" in "network" in njunem medsebojnem soupadanju se je angleško govoreča politološka znanstveno raziskovalna skupnost odločila za besedico "network", da bi z njo označila vmesni prostor med političnim sistemom in svetom življenja oziroma da bi poimenovala nov koncept obravnavanja interakcij med politično administracijo in interesnimi skupinami. S tem konceptom hoče namesto starejših bolj mehaničnih percepcij interesnega posredovanja, ki ga je vsebovala pluralistična teoretska usmeritev in/ali teorija korporativizma, oblikovati in strukturirati svoje polje empiričnega in teoretskega premišljanja in se dokopati do novih vsebin, in sicer s proučevanjem oblikovanja, strukture, delovanja in učinkovitosti "network-a". S proučevanjem in konceptualizacijo tega vmesnega prostora se želijo pristaši "networka" sistematično vključiti v razpravo o razmerjih med institucionalno strukturo, interesnim posredovanjem, izbiro (policy choice) in vplivom politike (policy impact).

3. Kaj pomeni "network" v tematiziranju interesnega posredovanja oz. interakcij med politično administracijo in interesnimi skupinami?

Naj za ilustracijo navedem le nekaj razmislekov avtorjev, ki so se ukvarjali z opredelitvijo srednje ravni in tudi pojma "network". Jordan in Schubert⁶ uporabljata naslednje pojme za opisovanje razmerij in odnosov med vlado, politično administracijo in interesnimi organizacijami:

⁶ Jordan, G. in Schubert, K., *A preliminary ordering of policy network labels*, *European Journal of Political Research*, št. 1-2, 1992, str. 7-29

1. state and societal, sectoral and meso corporatism (država in družbeni, področni in sredinski korporativizem)

2. group subgovernment (skupine, ki namesto vlade izvajajo oblast navadno na določenem področju družbenega življenja)

3. iron triangles (železni trikotnik)

4. clientelism (klientelizem)

5. issue networks (mrežja, ki so vezana na reševanje določenega praktičnega problema)

6. policy community (politična skupnost)

7. negotiated economy (pogajalska ekonomija)

Da bi pokazala še na prekrivanje in medsebojno povezanost različnih ravni, uvajata tri osnovne spremenljivke: število vključenih teles v "network", stabilnost razmerij in odnosov v njem ter področje, na katerem "network" deluje. Na ta način sta prišla do zaključka, da pojem "policy network" označuje splošno raven različnih tipov "network relationship" (mrežnih razmerij).

Van Waarden⁷ je pri razkrivanju dimenzij, značilnih za razmerje med državo in biznisom, ugotovil, da obstajajo različni tipi relacij država-biznis. Pojem "policy network" je uporabljal kot obok nad razmerjem javno-privatno, medtem ko so mu drugi pojmi, ki so našteti zgoraj, služili le za opis različnih tipov "policy networka". S "policy networkom" je označil naslednje dimenzije proučevanega predmeta:

1. *acters (akterji), razvrščeni glede na število in tip*

2. *functions (funkcije), ki so odvisne od potreb, intenc itd. akterjev*

3. *structure (struktura) kot vzorec razmerij med akterji*

4. *degree of institutionalization (stopnja institucionalizacije)*

5. *rules of conduct (pravila vodenja) npr. dogovor o interakciji med akterji*

6. *power relations (oblastna razmerja), izhajajo iz porazdelitve virov in potreb med akterji*

7. *actor strategies (strategije akterjev)*

Nedvomno te dimenzije predmeta, ki ga označuje Van Waarden z besedo "network", prav malo spominjajo na prvotni pomen besede "net" ali "network". Nekaj podobnosti pa lahko kljub vsemu odkrijemo z njunimi kasnejšimi pomeni (akterji, nevidnost "niti" itd.). Vsekakor imamo opravka z več akterji, ki so v medsebojnih razmerjih, lahko bolj ali manj institucionaliziranih, in ki odnose uravnavajo z medsebojnimi dogovori. Zaradi svojih potreb, intenc ipd. stopajo v medsebojne odnose z različnimi strategijami in različno oblastno močjo. Če sledimo temu grobem opisu predmeta, postaja že bolj jasno, da se med akterji zaradi potreb, intenc ipd. gradijo neka razmerja in odnosi kot nevidne "nitke", ki so med nekaterimi akterji močnejše med drugimi šibkejše, da se med nekaterimi vzpostavljajo

⁷ Waarden, F., *Dimension and types of policy networks*, *European Journal of Political Research*, št. 1-2, 1992, str. 29-53.

na novo, stare pa izginjajo itd., in seveda te "nitke" imajo različno kakovost, ki se lahko sčasoma spreminja in da so povsem odvisne od akterjev.

Zunanji opazovalec na nek način dejansko dobi vtis, da je predmet proučevanja povsem podoben tistemu, kar je poimenovano z besedo "network", le da so vozliščne točke akterji, njihova razmerja nevidne niti, kakovost niti pa njihovi odnosi. Toda kljub temu se predmeta proučevanja, ki je v angleški jezikovni znanstveni skupnosti označen s "policy network", ne da izčrpno opisati s slovarskimi pomeni besede "network" ali "net", kar je iz povedanega že povsem jasno razvidno. Poimenovanje proučevanega predmeta z "network" ali katero koli njeno izpeljanko je treba torej vedno razumeti kot metaforo, ki predmet sicer označuje, toda o njem ne pove nič več kot to, da je "podoben" prvotni stvari, ki je bila označena s to besedo. Če rečemo drugače, dosedanja pomeni te besede opravljajo le nekakšno vlogo asociacijskega spodbujevalca, ki prav malo povedo o našem predmetu oziroma prav toliko, kot povesta besedi "ribiška mreža" o tem, kar označujemo z besedami "računalniška ali avtocestna mreža oz. omrežje".

Morda na tem mestu ni odveč opozoriti še na možnost vsaj testnega premisleka, ki se ponuja ob takšni zastavitvi slovenjenja pojmov, in sicer, ali ni morda predmetu (politološkega) proučevanja bolj "podobna" kakšna druga stvar ali predmet, po katerem bi poimenovali naš predmet proučevanja. Če to vprašanje nima nobenega drugega praktičnega učinka, pa vsaj odpre nov pogled na premišljanje o "prevajanju" tujejezičnih pojmov in nudi več prostora in svobode pri iskanju oznak za "avtohtone" predmete (politološkega) proučevanja. Tudi na osnovi tega premisleka smo se v našem primeru odločili, da je predmet politološkega proučevanja najbolj "podoben" oz. spominja na stvar, ki je v slovenščini poimenovana z besedo mreža in da je tudi njena nadaljnja pomenska širitev dovolj ustrezna, kar bomo pokazali v nadaljevanju teksta. V tem smislu ohranjamo angleško asociacijsko navezavo. Enako navezavo ohranja z besedo "Netz/Netzwerk" tudi nemška politološko-znanstveno-raziskovalna skupnost*.

4. Kako smo v slovenskem jeziku poimenovali stvar, s katero človek lovi ribe, divjad ipd? Torej iščemo besedo, ki označuje isto stvar, kot ga označuje beseda "net" oz. "network" v angleščini in "Netz" oz. "Netzwerk" v nemščini.

V Etimološkem slovarju slovenskega jezika (1982: 201) piše:

mreža "rete"⁹, dem. mrežica "opna, pripona",

adj. mrežast, mrežen

v. o-(za-)mrežiti "preplesti, ograditi";

izv. mrežar "izdelovalec mrež", mrežarica, omrežje (n.);

v 16.st. mrejsa, mresha (Dalmatin)

v 18.st. mresha, mreshiza (Gutzmann)

* Več o tem glej v že omenjeni raziskavi na str. 6 in 7.

⁹lat. rete, retis (sr.sp.) - mreža, preja (kar se naprede);

sinonim: 1. casses - louska mreža, past, zanka, pajčevina 2. plaga (gr. plaks) - mreža; dežela, stran sveta, nebo; okrožje, okraj, mesna četrt.

sgr. plaks - plakos: ploskev, ravnina, poljana, visoka planota, tabla, površina morja (pontou)

Splošno slov., prim. csl mreža, sbh. mreža, mak., blg. mreža, r. mreža, Osnovni pomen je "ribiška mreža", preneseno tudi na pletenje in na ograje.

Slovenska beseda "mreža" torej glede na označeno stvar ustreza besedi "network", "net" oz. "Netz", "Netzwerk", saj prvotno vse tri besede označujejo isto stvar. Toda, kot je razvidno že iz zgornje navedbe, beseda je dobila še druge pomen in iz nje so nastale kasneje še druge izpeljanke, med drugim tudi beseda (o)mrežje. V nadaljevanju si pogledimo, kaj nam znajo o besedi mreža in njenih izpeljavah povedati različni slovarji.

a. Če pogledamo najprej v Nemško slovenski slovar (Anton Alois Wolf) iz leta 1860 na stran 1092, vidimo, da se prevaja:

das Netz - mreža,

das Netzwerk - omrežje, mreže pl., mrežasto delo.

Po tem slovarju je jasno, da je "Netz" mreža, več mrež (mreže oz. omrežje) pa "Netzwerk". Besedi mreža in omrežje pa zasledimo tudi na strani 645, in sicer:

das Gitter - zum Durchsehen, mreže pl., nach dem Russ. rešetka; zum Ubhalten, križiti pl., preplet, okrižje, rešetka; ein Gitter, Gitterwerk, omrežje;

b. Anton Alojzij Wolf je v Slovensko nemški slovar leta 1894, na stran 610, zapisal:

mreža - das Netz; mreže plesti; mrežo nastaviti, ein Netz stellen;

mrežasto delo - das Netzwerk

mreževina - das Netzwerk

mrežje - das Netzwerk, das Gitterwerk

mreževje - das Gitterwerk

mrežica - das Netzchen

mrežiti - mit einem Netze versehen, mit einem Gitter versehen

omreževati, (- ujem) - vb. impf. ad omrežiti

omrežiti - vb. pf mit einem Netz versehen, umgittern, begittern, umgittern

omrežje - 1. das Netzwerk, das Netz (techn., math.); 2. das Gitter, das Gitterwerk

omrežje rek - das Flussnetz

železnocestno omrežje - das Eisenbahnnetz

c. V slovensko-nemškem slovarju je zabeleženo kar nekaj izpeljank iz besede mreža, ki pa v Slovarju slovenskega jezika (Joža Glonar, Ljubljana, 1936) niso več dobile mesta. Na strani 219 (I. del) lahko najdemo le še: mreža; ribiška mreža; železna mreža; železni križ v oknu; dno rešeta; mreže plesti, nastavljati; ujeti se v lastno mrežo; gl. mreža.

mrežast: mreži podoben

Na strani 258 (II. del) pa: omrežiti koga, ujeti v mrežo.

Pri iskanju ustrezne oznake za politološki predmet proučevanja je smiselno iskati ustrezno besedo v celotni slovenski jezikovni tradiciji. Na osnovi prikazane-

ga gradiva je razvidno, da največ izpeljank iz besede mreža ponuja Wolfov slovar iz leta 1890 in da bi za označitev našega predmeta prišle v poštev besede mreža, mreževina, mreževje, mreže, omrežje.

Po pregledu obširnega gradiva za Slovar slovenskega knjižnega jezika (Inštitut slovenskega jezika Frana Ramouša, ZRC SAZU), ki nam je pokazal, katere od navedenih besed so se najbolj prijele za poimenovanje posameznih stvari, predmetov itd. oziroma koliko in kakšni pomenski odtenki se skrivajo v določeni besedi, smo zožili izbor na tri besede, in sicer mreža, mrežje in omrežje. Pomen besed mreževje in mreževina pa manj ustrezata našemu proučevanemu predmetu¹⁰.

5. Ali politološki predmet proučevanja bolj spominja na lastnosti živega telesa ali bolj na tehniko in stroje?

Nadaljnji izbor med besednimi možnostmi nadaljujemo s premislekom o asociacijski vrednosti posamezne besede. Asociacijska vrednost se je oblikovala v praktični uporabi besed na različnih področjih življenja in je vezana na nek določen konceptualni pristop, pač glede na to, kje in kako se je posamezna beseda uveljavila. Besedi omrežje in mreža sta se bolj prijeli v komunikacijskem in tehničnem svetu, beseda mrežje pa v medicinskem¹¹, čeprav se tudi tu pojavlja pojem mreža¹². Že po površnem premisleku o politološkem predmetu proučevanja lahko ugotovimo, da je narava tega predmeta bližja naravi telesa kot pa infrastrukturnim in komunikacijskim aparaturnam, strojem, računalnikom itd. in njihovi medsebojni povezanosti. To še posebej velja, ko je govor o žilnem mrežju, ki je sposobno preko spleta drobnih arterij, ven in kapilar "komunicirati" s celicami. Tudi če ne bi bilo mogoče že na prvi pogled razkriti bližine med politološkim predmetom proučevanja in telesom (npr. žilnim sistemom), bi bilo vredno poskusiti in ju asociacijsko povezati preko besede mrežje. Nenazadnje vsaj zato, da se zavestno prekine nereflektirano tehnicistično razumevanje politoloških predmetov proučevanja, ki se vtihotaplja v zavest raziskovalcev na subtilen način prav skozi prevzemanje besed, ki dobivajo svoj stalni pomen s poimenovanjem tehnike, strojev, aparaturn in njihovih povezav. Asociacijska navezava na telo je toliko bolj pomembna, ker gre za asociiranje na samoobvladljivost, samoomejevanje, samospremenljivost, samoobnavljanje, prožnost, na različne ravni absorbcij in njihovo subtilnost itd., torej na kakovosti, ki pritičejo vmesni ravni, na kateri delujejo kolektivni akterji, ko rešujejo praktične probleme, porajajoče se v industrijsko razvitih družbah zahoda.

Spričo navedenih razlogov se zavzemam za to, da bi politološki predmet proučevanja, ki ga v anglosaksonsko govoreči znanstveno-raziskovalni skupnosti označujejo z besedo "network", v nemški pa "Netz" ali "Netzwerk", v slovenski poimenovali z besedo mrežje, ki nas na asociacijski ravni bolj kot iz besede mreža oziroma omrežje oddalji od nereflektiranega tehnicističnega razumevanja (politoloških) predmetov proučevanja.

¹⁰ Več o tem glej v že omenjeni raziskavi na straneh od 9 do 16.

¹¹ Več o tem glej v Krečič J., Ramovš M., *Stomatologija s primerjalno anatomijo*, Ljubljana, 1966, str. 159 in v J. Trontelj, *Molekularna biologija*, Ljubljana, 1972, str. 201 ali v Plečnik, *Anatomija*, str. 261.

¹² Več o tem glej v že omenjeni raziskavi L.A., str. 14-15 in v gradivo za slovar slovenskega knjižnega jezika, Inštitut slovenskega jezika, ZRC SAZU, Ljubljana.

LITERATURA

- Bezljaj, F. 1982. Etimološki slovar slovenskega jezika, Ljubljana.
- Der deutschen Gegenwartssprache. 1975. 4. band, Berlin.
- Glonar, J. 1936. Slovar slovenskega jezika, Ljubljana, (I. del in II. del)
- Gradivo za slovar slovenskega knjižnega jezika, Inštitut slovenskega jezika Frana Ramouša, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Jordan, G., Schubert K., eds. 1992. Policy Networks, special issue of European Journal of Political Research, št.1-2.
- Krečič, I., Ramovš M. 1966. Stomatologija s primerjalno anatomijo, Ljubljana.
- Kenis, R., Schneider V. 1991. Policy Networks and Policy Analysis...In: B.Marin and R. Manytz (eds.), Policy Networks: Empirical Evidence and Theoretical Considerations. Frankfurt/Boulder: Campus/Westview.
- Lukšič, A. 1996. Izbira označevalca za predmet, ki ga v angleški raziskovalni skupnosti označujejo z besedo "policy network", pojmovno-terminološka raziskava v okviru projekta "Oblikovanje policy mrež in lobiranje v Sloveniji", vol.18.
- Merriam-webster's collegiate Dictionary. 1993. Springfield, Massachusetts, USA.
- Schubert, K., Jordan P. 1992. A preliminary ordering of policy network labels, special issue of European Journal of Political Research, št.1-2, str. 7-29.
- Trontelj, J. 1972. Molekularna biologija, Ljubljana.
- Waarden, F. van. 1992. Dimension and types of policy networks, special issue of European Journal of Political Research, št.1-2, str. 29-53.
- Wolf, Anton Alois.1860. Nemško slovenski slovar, Ljubljana.
- Wolf, Anton Alois. 1894. Slovensko nemški slovar, Ljubljana.
- Zalokar, M. 1963. Sprehodi pod morjem, Ljubljana.